

ся ситуація, де певні немайнові права фізичної особи слід виділити у групу соматичних за характером тілесних домагань зі сторони власника таких прав.

Ще є думка, що соматичні права лібералізовані, а тому для них характерний прояв збереження життя. Безумовно, особа не вправі задовольняючи свої біологічні права шкодити іншим особам. З цього випливає пріоритет інтересів суспільства, а не особи. Однак характерною рисою біологічних прав (з позиції біоетики) є саме перевага інтересів особи над суспільними. Взаємостримування «інтересів» цілком виправдується з огляду на можливі негативні наслідки ігнорування як для особи, так і для суспільства.

Завальнюк В. В. наполягає, що деяким соматичним правам можна приписати ілюзорність, адже в особи формується образ правомірності дій (наприклад правомірності вживання наркотиків і психотропних речовин). Є й такі точки зору, що визнають право людини на погіршення свого здоров'я; тому таке право є радикалізованим.

Намагаючись дати дефініції поняттям «соматичні права» та «правова соматика», можу запропонувати визначення відкриті до критики та зауважень, з огляду на обставину недослідженості соматичних прав у повній мірі на теренах України. Отже, соматичне право — це право, закріплене нормативними актами, що є суб'єктивним з огляду на реалізацію відносно фізичної особи волі щодо розпорядження своїм тілом. Правова соматика — це узагальнююча категорія в поділі об'єктивного права залежно від його змісту та сфери впливу; стосується суб'єктивних прав особи, яка знаходиться у правовому полі тих врегульованих та не заборонених законом відносин, які здатні в певній мірі задовольнити її інтереси у відношенні права розпоряджатися своїм тілом.

Беручи до уваги конституціоналізацію законодавства і толерацію людської свободи в Україні є усі перспективи для розвитку «соматичної» доктрини спираючись на Основний закон та європейський вибір.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Київського університету права НАН України О. І. Чаплук.

Слінько Тетяна Миколаївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
к. ю. н., доцент кафедри
конституційного права України,
в. о. завідувача кафедри
конституційного права України

ПРАВО НА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Недоторканність і безпека людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Конституційне право на свободу та особисту недоторканність людини закріплюється ст. 29 Конституції України. Право на свободу та недоторканність є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (п. 65 мотивувальної частини Рішення Європейського суду з прав людини від 18 червня 1971 р. (справа де Вілде, Омс і Версип проти Бельгії)). Право людини на свободу є не що інше, як сама свобода, можливість людини здійснювати будь-які правомірні дії. Особиста недоторканність, як особиста свобода, полягає в тому, що ніхто в державі не має права примусово обмежувати свободу людини в рамках діючого законодавства здійснювати дії, користуватися свободою пересування тощо. Свобода є правом кожної людини робити все в межах діючих правових законів. А недоторканність — це якість, невід'ємна від особи.

Є декілька поглядів на недоторканність особи. І. Є. Фабер під недоторканістю особи розуміє суб'єктивне право громадянина, яке складається з багатьох правомочностей, що забезпечують фізичну (тілесну) та моральну недоторканність людини, свободу її самовизначення. А. А. Григорян вважає, що недоторканність особи полягає в захисті людини не тільки від незаконних та необґрунтованих арештів і затримань, але й взагалі від усіляких неправомірних посягань на її свободу, життя, здоров'я, майно, честь та гідність. Недоторканність особи — це забезпечення всіх виявів свободи за умови її правомірної поведінки. Ю. А. Олійник визначає конституційне право на особисту недоторканність як особисте суб'єктивне право українських громадян, яке

гарантує їх свободу від протиправних посягань на життя, здоров'я, індивідуальну безпеку з боку кого б то не було, не допускає незаконних і безпідставних дій посадових осіб державних органів та громадських організацій щодо особистої недоторканості при виконанні ними своїх обов'язків і надає можливість відновлення порушеного права.

Право на свободу та особисту недоторканість є за своїм характером природним, утім не є абсолютним. Виходячи із обов'язку держави та відповідних посадових осіб розслідувати кримінальні справи та притягувати винуватих у вчиненні злочинів осіб до кримінальної відповідальності Конституція України допускає кілька випадків, коли уповноважені законом органи можуть застосовувати утримання особи під вартою без попередньої згоди суду. Це можливо лише у разі нагальної необхідності (ч. 3 ст. 29 Конституції) запобігти злочині чи його припиненню, причому як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа підлягає негайному звільненню, якщо протягом цього часу з моменту затримання їй не буде вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою, яке в свою чергу може бути оскаржене в судовому порядку, що є важливою конституційною гарантією, яка передбачена ч. 5 ст. 29 Конституції. Передбачений Конституцією України та кримінально-процесуальним законодавством строк затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, відповідає вимогам п. 3 ст. 5 Європейської Конвенції. Відповідно до рішень Європейського суду сталою вважається така судова практика, згідно з якою чотирихдодобовий строк для випадків звичайних кримінальних правопорушень та п'ятидодобовий строк для надзвичайних випадків не суперечать вимозі негайного доставляння заарештованого до судді. Більш широке тлумачення цієї вимоги Конвенції, як зазначив Суд в рішенні по справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства», суттєво послабило б процесуальні гарантії п. 3 ст. 5 на шкоду окремій особі і мало б наслідки, що підривають саму сутність права, яке захищається цією статтею.

Право на свободу й особисту недоторканість послідовно проголошується в міжнародних документах: у Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. 3), Міжнародному пак-

ті про громадянські і політичні права 1966 р. (ст. 9), Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. (ст. 5). Конституція України увібрала в себе визнані у світі стандарти основних міжнародно-правових актів в галузі захисту прав людини, наведені вище. Інститут недоторканості включає фізичну і духовну недоторканність, свободу діяти, розпоряджатися собою, тобто не знаходитися під контролем. Згідно з одним із рішень Комітету ООН з прав людини порушенням ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права визнається неспроможність або небажання державної влади забезпечити особисту недоторканність, навіть якщо посягання не пов'язане із позбавленням волі і виражається у небезпеці її втратити, погрозі життю або здоров'ю людини, переслідуванні з боку влади або приватних осіб. Таким чином, погроза втратити свободу також порушує особисту недоторканність, в тому числі психічну.

Право на свободу й особисту недоторканність гарантуються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і практикою Європейського суду з прав людини. За змістом ст. 5 Конвенції право на свободу та особисту недоторканність містить у собі такі елементи:

- свобода від свавільного арешту та затримання;
- позбавлення волі тільки на підставі «закону»;
- право бути повідомленим про причини арешту;
- право на судовий контроль за арештом та затриманням;
- право та можливість оспорити законність арешту та затримання;
- право на компенсацію за незаконність арешту та затримання.

Таким чином, ст. 5 Конвенції доповнює систему правового захисту недоторканності особи, до якої також належать положення статей 2, 3 і 4 Конвенції, що, як зазначено у рішенні Суду у справі «Гарькавий проти України» від 18 лютого 2010 р., «це право є найважливішим у демократичному суспільстві у розумінні Конвенції». При цьому Суд посилається на рішення у справах «де Вілде, Оомс і Версип проти Бельгії» від 18 червня 1971 р. (п. 65) та «Вінтерверп проти Нідерландів» від 24 жовтня 1979 р. як на

підтвердження незмінюваності цінності цього права. Як у справі «Вікс проти Сполученого Королівства» від 2 березня 1987 р. (п. 40), так і в справі «Гарькавий проти України» Суд підтверджує, що кожен має право на захист цього права, а це означає, що особа не може бути позбавлена або не може позбавлятися свободи, крім випадків, встановлених у п. 1 ст. 5 Конвенції. Зазначаючи, що «цей перелік винятків є вичерпним, і лише вузьке їх тлумачення відповідає цілям цього положення, а саме — гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи», Суд послідовно захищає це право особи у справах «Енгель та інші проти Нідерландів» рішення від 8 червня 1976 р. (п. 58), «Лай біта проти Італії» від 6 квітня 2000 р. (п. 170), «Куїн проти Франції» від 22 березня 1995 р. (п. 42), «Амур проти Франції» рішення від 25 червня 1996 р. (п. 42) і тепер у 2010 р. у справі «Гарькавий проти України», як таке, що «становить основну ідею, яка лежить в основі всіх політичних режимів, що дотримуються принципів верховенства права».

Отже, на прикладі справи «Гарькавий проти України», а також у більше десятка інших справ проти України, в яких встановлено порушення ст. 5 Конвенції, Суд підтвердив не тільки єдність оцінки природно-правового характеру прав людини, незалежно від того в Україні, Італії, Франції чи Сполученому Королівстві вони порушуються, а й «непорушність» і «невідчужуваність» цих прав, оскільки вони не надаються державою, а тому не можуть бути нею відібрані та скасовані.

Протягом останнього десятиліття Україна входить до п'ятірки держав, що лідирують за кількістю звернень їх громадян до Європейського суду. За даними Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, станом на жовтень 2014 р. Суд виніс 99 рішень у справах проти України, в яких констатується порушення ст. 5 Конвенції, серед яких 36 стосуються саме порушення ст. 5 §3 у вигляді тривалого тримання під вартою..., а саме рішень про порушення підпункту с) п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з відсутністю підстав тримання під вартою особи в місцях досудового слідства, підпункту f) п. 1 і п. 4 ст. 5 за відсутності на той час у чинному КПК визначених законом процедур щодо екстрадиції. Таким чином, узагальнюючи практику ЄСПЛ, можна зробити висно-

вок, що порушення права на звільнення з-під варти протягом розумного строку є системним у нашій державі.

Рівень гарантованості та забезпечення захисту права на свободу та особисту недоторканність визнається показником демократизації суспільства і є важливою складовою становлення правової державності.



*Сидоренко Марина Олегівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
студентка, Полтавський юридичний інститут,
2 курс, 26 група*

ПРАВО НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ

Необхідна оборона є однією з обставин, що виключають злочинність діяння. Вона є дієвим засобом самозахисту прав та інтересів людини від суспільно небезпечних посягань, важливим правовим інститутом, який покликаний сприяти попередженню та припиненню злочинів. Тому ефективне правове регулювання інституту необхідної оборони у кримінальному праві України є важливою гарантією захисту громадянами своїх конституційних прав та свобод.

Актуальність даного питання обумовлюється зростанням рівня злочинності, значною кількістю помилок, пов'язаних із визначенням початку виникнення права на здійснення необхідної оборони, з питань перевищення особою меж необхідної оборони тощо.

Дослідженням даного питання займалися, зокрема, такі науковці як: Ю. В. Баулін, Н. Н. Паше-Озерський, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, І. С. Тишкевич, І. В. Ткаченко, М. І. Якубович та ін.

Право на захист себе від суспільно небезпечного посягання є природним, від народження властивим будь-якій людині. Український вчений XIX століття О. Ф. Кістяковський наполягав на тому, що підстава права необхідної оборони лежить у природному, невід'ємно приналежному людині загальному праві самозахисту і самооборони від усякої загрозової його законному добробуту безпеки, звідки б вона